

40 anys de l'Escola Súnion de Barcelona

DOI: 10.2436/20.3007.01.77

Joan Puig. Director

L'any 1984 es constituïa la Societat Catalana de Pedagogia. Deu anys abans, Pep Costa-Pau (1937-1986) va fundar l'Escola Súnion. Fou una dècada que, amb motiu del canvi democràtic, va estar marcada per nombroses iniciatives culturals i cíviques, sorgides des de la societat per intentar resoldre els problemes i atendre les necessitats emergents. La major part d'aquestes iniciatives volien trencar i deixar enrere les referències vigents aleshores i les institucions dominants. Per tant, l'experimentació, la radicalitat (la mirada a l'arrel de les coses) i la voluntat d'innovació van ser el segell d'identitat de totes aquestes.

Súnion neix en aquest context, viscut amb intensitat, i es nodreix plenament de les seves característiques per crear un projecte educatiu adreçat als adolescents.

A l'adolescència, els joves continuen la seva incorporació al món però, en aquest moment, ho fan compartint l'àmbit familiar amb els amics, que passen a tenir el paper central. Per aquesta raó, els alumnes de Súnion s'agrupen en els anomenats *grups naturals*, les colles d'amics, grups de sis a vuit components que es formen lliurement a partir de les seves afinitats. El grup natural proporciona als seus membres sentiments de pertinença, de seguretat, d'acompanyament, en uns anys que, més enllà de les aparences, són plens d'incerteses, d'interrogants, d'instabilitat, de crisi, etc., en el camí de la formació de la pròpia identitat i de la configuració dels valors que es faran propis. La vida en comú entre els membres del grup natural és plena d'interaccions, la qual cosa proporciona informació rellevant als educadors i els permet afinar i eixamplar la intervenció. Els grups naturals són, doncs, creats i volguts pels adolescents i necessaris per als educadors. La qualitat de la vida en comú, afectiva i de treball, del grup natural és examinada periòdicament pels mateixos membres del grup a través d'una reunió, amb la finalitat d'autocrítica i amb la presència moderadora i arbitral dels seus professors tutors.

Cada curs s'organitza en grups naturals que, a la vegada, s'agrupen habitualment de quatre en quatre per fer les activitats escolars. La divisió del curs en grups naturals permet, no obstant això, altres agrupaments variables dels alumnes segons el nombre de grups naturals que hi són convocats en funció del tipus d'activitat escolar: de quatre en quatre per a les activitats més «magistrals», de dos en dos per als desdoblaments, per a les activitats d'expressió, per a les activitats de laboratori, etc., d'un en un per a les activitats cooperatives d'aprenentatge, de vuit en vuit per a les activitats d'avaluació a través de proves escrites i les de visionament col·lectiu de documents audiovisuals.

Les activitats escolars no tenen una durada fixa ni universal. La manera d'organitzar l'horari escolar permet que cada activitat disposi del temps que li és més adequat. La unitat temporal més utilitzada és la de quaranta-cinc minuts. Anàlogament, cada activitat escolar es fa a l'aula o a l'espai més convenient per les mides, el mobiliari i l'equipament.

L'agrupament variable dels alumnes segons el nombre de grups naturals, la durada a mida de les activitats escolars en funció dels objectius i l'ús de l'espai escolar més adequat són possibles gràcies a un horari setmanal canviant.

A partir del temps total setmanal que s'assigna a cada matèria d'un curs, el professorat, en aplicació de la programació d'objectius i de continguts, dissenya les activitats de la setmana: nombre i durada, nombre de grups naturals per a cadascuna i aules corresponents. El professorat encarregat és el receptor de totes les programacions i amb aquestes elabora i fa pública, a través d'Internet, la seqüència d'activitats que constitueix l'horari de la setmana. I cada setmana el resultat és diferent: l'horari és canviant.

Així doncs, la manera d'organitzar el temps i l'espai és una part de la programació didàctica; dit en altres paraules, n'està al servei i no a l'inrevés, quan tot resulta condicionat per la rigidesa d'un horari fix i inamovible.

L'horari canviant és una eina que permet atendre tota la diversitat de procediments didàctics: projectes interdisciplinaris, projectes globals, aprenentatge per objectius, per centres d'interès, per l'assoliment de competències, etc., així com el desplegament de les activitats tutorialis i convencionals.

El mercat de materials didàctics en el moment del naixement de Súnion era pràcticament inexistent. Per aquesta raó i per la necessitat d'introduir-hi recursos audiovisuals, es va optar per elaborar-ne de propis. Aquesta decisió circumstancial es va convertir, en poc temps, en una opció estratègica de molt llarg abast. La intranet de Súnion és el gran contenidor de materials i recursos didàctics de tot tipus. Tots tenen la virtut de ser provisionals, ja que estan sotmesos a la revisió permanent a partir de l'ús amb i per als alumnes. Són un vehicle de l'experimentació didàctica i, malgrat la feina que això implica per a tot el professorat, o potser gràcies a això, aquesta responsabilitat és motiu de satisfacció professional. No cal dir que l'existència d'Internet permet incorporar-hi multitud de recursos, inimaginables no fa pas gaires anys i, sobretot, obre nous camins didàctics.

A més de la seva responsabilitat en l'àmbit didàctic, tots els professors de Súnion són també tutors, concretament, dels alumnes de quatre grups naturals. Així, el compromís educatiu de l'escola s'expressa també a través de tots els seus professionals.

Juntament amb altres instruments de participació pel que fa al funcionament de l'escola, els alumnes també hi participen a través de dues responsabilitats que assumeixen en el si del seu grup natural. Cada alumne és el representant d'una matèria, en vetlla l'aprenentatge en el grup i en gestiona el treball cooperatiu; a més, també s'ha d'encarregar, un cop a la setmana, d'ajudar a fer funcionar un servei escolar que ha escollit com si fes una mena de pràctiques professionals a la mateixa escola: secretaria, reprografia, informàtica, intendència, reparacions, equipament o medi ambient.

L'escola és el gran espai d'aprenentatge i una part n'és l'aprenentatge de la convivència. És, també, el lloc de l'assoliment de les competències i les aptituds per a la vida. Finalment, és un espai en què l'adolescent va configurant la seva manera de ser, la seva identitat, la seva manera d'entendre la societat, la seva concepció de la vida i del món, i tot això ho ha de poder fer en llibertat i en un entorn de respecte (i d'afecte) entre totes les persones que l'envolten. D'això tracta la pedagogia.

Un projecte pensat per fer persones competents i felices en un món complex. Institut Escola Jacint Verdaguer

DOI: 10.2436/20.3007.01.78

Josep M. Esteve. Director

Ens trobem en ple canvi de paradigma que ens planteja una manera d'ensenyar nova, essencial i molt important, com ara millorar les nostres capacitats amb la informació i el nostre món per aconseguir un grau major de felicitat, de coneixement, d'excel·lència i d'equitat.

Ja fa uns quants anys vàrem crear les bases filosòfiques a partir de les quals es fonamentaria el nostre projecte d'ensenyament i d'aprenentatge. Des d'aleshores, no hem parat de millorar-lo dia a dia. Aquestes bases preveuen (taula 1) entre d'altres, aspectes com: la visió de l'avaluació basada en els processos d'aprenentatge més que en els continguts en si mateixos, les competències i el treball competencial, l'autonomia dels alumnes, les intel·ligències múltiples i, sobretot, l'autonomia i la cooperació.

TAULA 1

Bases que fonamenten el projecte d'ensenyament i d'aprenentatge

Avaluar algú competent és, en part, comprovar-ne la capacitat per <i>reorganitzar</i> allò que ha après per transferir-lo a situacions i contextos nous. Carlos Monereo	Avaluació
Cal treballar les competències de <i>saber, saber ser, saber fer i saber estar</i> . Jacques Delors	Competència
Cal que els alumnes interactuïn, actuïn <i>autònomament</i> i sàpiguen utilitzar les eines. «Projecte DESECO»	Autonomia
La noció d'intel·ligència ha estat restringida a les capacitats matemàtiques i lingüístiques. Fent-ho d'aquesta manera exclouem una gran majoria de l'aula. Howard Gardner	Intel·ligències múltiples
L'èxit dels individus depèn de l'èxit del grup al qual pertanyen, la qual cosa obliga a crear un clima de <i>cooperació</i> . Teoria social de l'aprenentatge	Cooperació

Aquest canvi requereix un nou paper del personal docent i de l'alumnat. El primer perquè és el motor directe del canvi que s'ha de produir a l'aula, i el segon perquè ha de saber gestionar i organitzar grans quantitats d'informació per transformar-les en coneixement. Un docent que acompanya i un alumne que treballa a l'aula (o fora) són els factors que defineixen clarament aquest canvi de rol i el nostre projecte de centre. En aquest context, com no podria ser d'una altra manera, hi prenen força els «nous»

instruments d'accés a la informació i la comunicació que faciliten, tant al personal docent com a l'alumnat, els processos d'ensenyament-aprenentatge necessaris.

Tenim present que els nostres alumnes ja no aprenen només dins l'escola, i que cal canalitzar aquest aprenentatge i no només el que toca (la natura no té la culpa de l'organització curricular). El nostre món emet diàriament informació que els nostres alumnes reben i absorbeixen; la nostra tasca és treballar amb aquesta informació perquè la sàpiguen gestionar adequadament, entenguin el món en què els ha tocat viure, coneguin d'on procedeix i tinguin la capacitat de millorar-lo. A partir d'aquestes realitats extrapolem el coneixement del passat, plantejant preguntes, investigant, compartint i traient-ne conclusions a partir de raonaments.

El personal docent deixa la seva antiga tasca en el cercador Google i es dedica a l'alumnat, per tal de construir-hi el coneixement, a partir de la informació recollida. La seva tasca és preparar els entorns d'aprenentatge en què l'alumnat farà tasques reals guiades i acompanyades per assimilar i fixar el coneixement a partir del treball i la investigació. Però això demana un esforç i una dedicació majors que no pas seguir un llibre de text. Ara ha de construir i d'adaptar de manera constant camins que abans ja estaven marcats.

Els continguts no poden anar sempre de dalt a baix de manera unidireccional. Cal escoltar els alumnes i tenir-ne en compte els interessos, sense que això vulgui dir que nosaltres no hi haguem d'afegir el que considerem oportú. A partir dels interessos dels alumnes, lligats als interessos curriculars, introduïm el temari, encara que això requereixi un gran domini de la pedagogia, un domini que a poc a poc anem aconseguint i perfeccionant. L'objectiu principal és facilitar l'aprenentatge i acompanyar cada alumne pel camí que s'adapti millor a les seves necessitats. Cerquem així la personalització dels aprenentatges, després d'haver constatat la gran diversitat de realitats (interessos, capacitats, necessitats) que hi ha a les aules. Estem aprenent a treballar en equip i a saber compartir el treball. El personal docent ja no està tancat a l'aula ni està dedicat només a la seva especialitat. És impossible fer aquests canvis de manera individual, necessitem la tribu, la millor tribu possible.

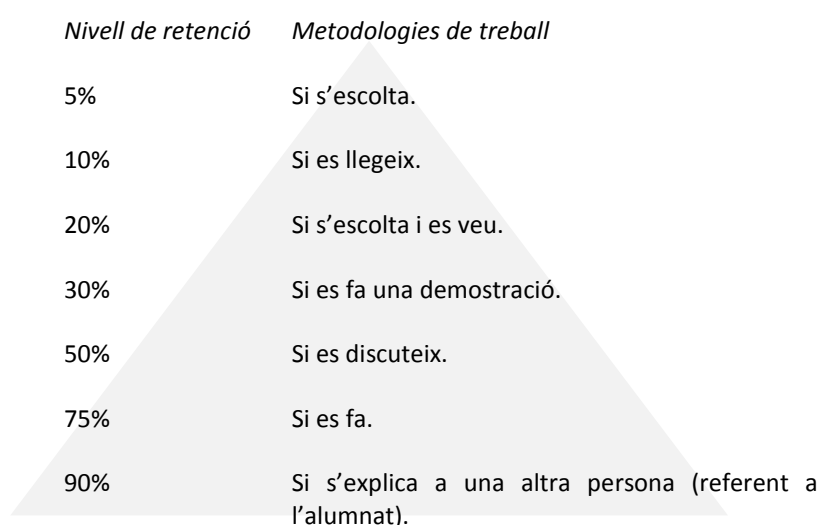

FIGURA 1. Nivell de retenció del coneixement.

FONT: National Training Laboratories Institute. Bethel, Maine, EUA.

Els dos grans objectius de l'aprenentatge són aconseguir que els infants i els joves transformin la informació en coneixement i esdevinguin persones competents que sàpiguen afrontar els nous reptes que ens planteja aquest món nou ple d'incerteses. És per això que partim de les competències i no dels continguts. Els plantejem situacions reals, els fem preguntes en lloc de donar-los respostes, els oferim pistes, els posem recursos per experimentar, tenim clar els continguts que els ajudaran a resoldre aquestes preguntes i els demanem que acabin exposant-ne les conclusions donant arguments, perquè mai s'aprèn tant com quan s'explica el que s'ha après.

Un cop acceptats aquests dos principis, canvi de rol del personal docent i incorporació a les aules de les tecnologies de la informació i de la comunicació, ens vàrem dedicar a cercar les metodologies que possibilitessin que l'alumnat adquirís aquest coneixement i fos competent per encarar el futur.

El primer principi indiscutible, el canvi de rol del personal docent, s'explica perquè és l'alumnat qui ha de treballar a l'escola. Cal que escolti, sí, però a part d'escolar ha de treballar molt. Els alumnes treballen quan fan activitats, quan comparteixen i quan exposen el que han après. Així és com es genera el coneixement, així és com s'aprèn. Per això, encara que els professors fan servir la tecnologia de manera assídua, aquesta adquireix un protagonisme major quan la fan servir els alumnes. Cal puntualitzar, però, que això no suposa en cap cas l'eliminació de les exposicions orals dels docents, que no s'haurien d'allargar més de quinze minuts, ni d'altres instruments més tradicionals.

El segon objectiu era aconseguir que fossin autònoms i responsables del seu procés d'aprenentatge. Només amb un índex d'autonomia acceptable ens podíem plantejar que fossin cooperadors en un equip, on cada alumne participés activament en el treball i en el qual tingués una responsabilitat que, si no l'exercís, afectaria el grup.

La tecnologia, els recursos, els entorns d'aprenentatge i les metodologies són, simplement, el mitjà per assolir l'anterior. Si un alumne té problemes personals o familiars, cap sistema és efectiu, per això no podem deixar de tenir una visió més sistèmica de l'educació i treballar amb la persona considerant-la com un tot. Per facilitar aquest camí vam donar un caire nou a les àrees de plàstica, de música i d'educació física, així com a les tutories i al tracte als alumnes en totes les altres àrees, incloent dins l'horari activitats com la cinesiologia a la primària i el ioga, a la secundària. Cal dir que aquesta darrera iniciativa, la d'introduir el ioga en l'horari escolar, ha tingut un gran èxit de participació. Els alumnes que ho desitgen poden optar per fer ioga en una de les dues hores setmanals de tutoria (taula 2).

TAULA 2

Estructura de l'organització curricular i els seus àmbits

Àmbit instrumental	Àmbit del coneixement	Àmbit de les emocions
OBJECTIU: Assegurar els instruments que donen accés al	OBJECTIU: Posar en contacte amb el coneixement a partir de	OBJECTIU: Assegurar que es coneguin a si mateixos i la relació

coneixement.	situacions o preguntes de la vida real en què l'alumnat adquireix un rol que ens ajuda a comprovar-ne la competència.	que tenen amb els altres per tal de ser al màxim de feliços possible a la vida.
ÀMBITS CURRICULARS: Llengües, matemàtiques i TIC.	ÀMBITS CURRICULARS: Totes les àrees curriculars treballades de manera interdisciplinària.	ÀMBITS CURRICULARS: En tot moment, però com a expressió i treball màxims a l'educació artística, l'educació física, la tutoria i amb activitats de ioga i cinesiologia.
VALOR: L'atenció.	VALOR: L'autonomia i la cooperació.	VALOR: La convivència i la felicitat personal.
METODOLOGIA: Plantejament. Investigació. Exercitació. Explicació. Contextualització.	METODOLOGIA: Treball per projectes (individuals i cooperatius).	METODOLOGIA: L'atenció personalitzada. La sensibilitat. La concentració.
PAPER DELS DOCENTS: Plantejar el problema o situació. Donar recursos. Guiar l'alumnat. Introduir conceptes complexos per ser descoberts.	PAPER DELS DOCENTS: Crear l'entorn d'aprenentatge i la situació a resoldre. Acompanyar en el procés. Donar recursos de cerca. Avaluar els processos.	PAPER DELS DOCENTS: Estar al costat dels problemes de l'alumnat. Crear la sensibilitat per la convivència. Crear situacions reals per resoldre conflictes.

En aquest quadre es defineixen clarament els tres grans blocs de treball que hem comentat i que marquen tota l'organització del centre: els instrumentals (amb agrupaments heterogenis i reduïts), l'àmbit del coneixement i la introspecció (l'alumne com a individu). Els tres àmbits estan lligats de tal manera que els uns sense els altres no tenen sentit, es complementen i formen un tot.

Cada metodologia, cada treball i cada activitat requereixen, així mateix, un entorn i uns recursos que siguin al màxim d'eficaços possible. Per això, els entorns d'aprenentatge

adquireixen una gran rellevància. Tinguem present que per als treballs d'observació o d'investigació, ja siguin als laboratoris o fora del centre, l'ús de tauletes tàctils, recursos per manipular, de construcció o de recollida de dades, ens ajuden a elaborar una infinitat de propostes molt més engrescadores que només escoltant-ne la teoria. Per als projectes de treball disposem d'un portàtil per a cada alumne amb accés a la informació, taules en grups de quatre i pissarres digitals per a les exposicions orals. Per als treballs per projectes utilitzem entorns més silenciosos, individuals, ordinadors i portafolis en paper per anotar-hi el que anem aprenent. Per memoritzar treballam el teatre, la creació de pel·lícules, els poemes i la recitació en veu alta. Per a la lectura disposem d'espais amb sofàs, llibres o llibres electrònics (*e-books*) i d'entorns lliures. Per escoltar música utilitzem equips de so i diversos instruments com ara pianos, guitarres, bateries i flutes. Alguns alumnes, agrupats en bandes musicals, amenitzen les festes del centre amb música. Per a l'expressió artística tenim tallers amb materials diversos. I fem l'educació física en unes bones instal·lacions.

Al nostre centre intentem que el personal docent no tingui obstacles per poder desenvolupar la seva tasca. Precisament, l'equip directiu té com a màxima facilitar la tasca docent.

Per fer-ho possible, organitzem els horaris en funció del projecte de centre, oferim els millors recursos perquè treballin sense dificultat, disposem de servidors propis, d'un entorn d'aprenentatge *e-learning* i de materials propis treballar, planifiquem la formació interna segons les necessitats concretes del centre, modifiquem els entorns d'aprenentatge i sempre estem pendents de les propostes que els docents ens proposen en aquesta línia de projecte. Res de tot això no és fàcil, però el nostre gran valor és que vam gosar intentar-ho i ens hi vam posar de ple. Si no haguéssim començat ja fa alguns anys, mai no hauríem arribat on som. Vàrem començar aquest procés ja fa quinze anys, i a poc a poc hem anat adaptant els espais de treball, hem adquirit els recursos necessaris i hem format els nostres docents en funció del projecte de centre. En aquest moment el repte principal és la continuïtat, la sostenibilitat, l'actualització i la modificació de la millora constants, ja que els projectes sempre han d'estar vius.

L'objectiu final és crear expectatives i motivacions als nostres alumnes. No els podem formar només perquè memoritzin i reproduïxin el que s'ha explicat, han de solucionar problemes a partir de preguntes clau que hem de plantejar. Per això ens hem després de moltes coses per donar cabuda a noves maneres de treballar més efectives i preparades per al futur. Els centres han de ser comunitats d'aprenentatge on es facin activitats útils i el currículum s'ha d'adaptar a aquestes activitats (i no a l'inrevés), de manera que no es poden produir descontextualitzadament. Tots aprenem de tots i ho compartim entre tots (dins i fora del centre, però també amb altres centres). Arribats a aquest punt no ens oblidem de l'aprenentatge entre iguals. Els alumnes també aprenen d'altres alumnes. És positiu que s'ajudin, fins i tot quan treballen individualment. Però cal formar-los perquè aquesta tutorització es faci de manera correcta.

Un alumne competent és capaç d'encarar de manera adequada els reptes que li planteja la vida i és capaç de planificar el seu futur. Per això al nostre centre no tenim com a únic objectiu que els alumnes arribin a la universitat, sinó que pretenem proporcionar-los una formació global que els permeti escollir i ser feliços. Però, com

hem dit, necessitem treballar per projectes basats en la vida real (projectes d'investigació, de serveis, històrics i geogràfics, d'ecologia, de creació de cooperatives d'alumnes, d'emprenedoria, etc.), sense oblidar en cap moment que els hem de proporcionar els instruments bàsics que els possibilitaran l'accés al coneixement: les matèries instrumentals, com les llengües, les matemàtiques i les tecnologies de la informació i el coneixement, que treballem des d'un enfocament competencial. El procés de treball basat en projectes té l'estructura reflectida en la taula 3, si bé hi pot haver variants quan els projectes sorgeixen dels mateixos alumnes o són projectes de serveis o d'emprenedoria.

TAULA 3

Estructura del procés de treball

Procés inicial	Entorn d'investigació	Producte final
Plantejament del problema.	del Fil conductor de la situació real. Activitats que cal resoldre en el procés d'aprenentatge per assegurar que es va per bon camí.	La solució al problema plantejat.
Rol de l'alumnat.	Fonts d'informació de consulta i d'aprenentatge. El portafolis: recull d'allò que han anat aprenent.	Exposició pública oral.
Metodologia de treball (individual o cooperativa). Assegurar que han entès què faran.	Autoajuda entre companys.	Exposició dels materials.
La rúbrica: què avaluarem?		Autoavaluació de la rúbrica.

En educació, quan volem canviar un aspecte clau, ens obliga a modificar tots els altres. No podem variar la manera d'ensenyar ni d'aprendre sense alterar-ne els espais, el mobiliari, els entorns, les metodologies, els horaris, les responsabilitat, etc., i res d'això és fàcil. Però, com ja he dit anteriorment, si comencem avui ho tindrem d'aquí a uns quants anys; si comencem demà, trigarà uns quants anys més un dia. Com deia una ministra: «Por el camino del poco a poco se llega al valle del nunca jamás» (Amelia Valcárcel).¹ Hem de començar ara!

No voldria acabar aquesta exposició sense mencionar les famílies, que també formen part de la comunitat educativa i del procés d'aprenentatge. Són un valor molt important per a nosaltres, i cal que estiguin ben informades i participin en el projecte. Per aquest motiu, disposen de molts mecanismes de contacte amb el centre, les mantenim constantment informades a través de la pàgina web, de correus corporatius de centre, de reunions, d'assemblees i de conferències. Disposem de pares de classe delegats que es reuneixen amb un docent coordinador de manera mensual. L'equip directiu assisteix a les reunions de l'AMPA, on es coordinen. Tot això facilita el nostre procés innovador de centre.

Per finalitzar podríem afirmar que els canvis que s'han produït en la societat en els últims anys tenen resposta al nostre centre, tot i que el camí està encara per fer i les decisions no són fàcils de prendre. No perdem de vista l'objectiu de millorar aquest futur, que ja comença a ser present, i d'aconseguir un major grau de felicitat mitjançant el coneixement, que ens permet a les persones un major grau de llibertat per poder escollir el nostre futur. Qui no sap on vivim ni d'on venim, no sap on ha d'anar.